JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-8, 2026

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE LINGUISTIC, COGNITIVE, AND LINGUODIDACTIC COMPONENTS OF ACADEMIC WRITING COMPETENCE

Jo‘lliyeva Sojida To‘xtamish qizi
Primary School Teacher, School No. 31, Termez District

Abstract

This article theoretically analyzes the content of academic writing competence based on linguistic, cognitive, and linguodidactic approaches. Academic writing is interpreted not merely as the ability to produce grammatically correct texts but as a complex competence encompassing mastery of the discursive norms of a particular academic community, logical organization of ideas, argumentation, working with sources, and expressing the author’s position. Based on Hyland’s views on academic discourse, Lea and Street’s academic literacies model, the methodology of teaching academic writing developed by Coffin and co-authors, as well as the works of Bailey, Korotkina, Chuykova, and Kolesnikova, the main components of this competence are systematized. The linguistic component encompasses lexical and grammatical norms and academic style; the cognitive component includes information analysis, synthesis, argumentation, and reflection; while the linguodidactic component covers the mechanisms for the step-by-step development of academic writing skills. As a result, a theoretical model aimed at defining the integrative structure of academic writing competence is proposed.

Keywords

academic writing, academic writing competence, academic discourse, academic literacy, linguistic competence, cognitive competence, linguodidactics, argumentation, written discourse, academic style.

AKADEMIK YOZUV KOMPETENSIYASINING LINGVISTIK, KOGNITIV VA LINGVODIDAKTIK KOMPONENTLARI NAZARIY ASOSLARI

JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-8, 2026

Jo‘lliyeva Sojida To‘xtamish qizi
Termiz tumani 31- sonli maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
sojidajolliyeva0@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada akademik yozuv kompetensiyasining mazmuni lingvistik, kognitiv va lingvodidaktik yondashuvlar asosida nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Akademik yozuv faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri matn yaratish ko‘nikmasi emas, balki muayyan akademik hamjamiyatning diskursiv me’yorlarini egallash, fikrni mantiqiy tashkil etish, dalillash, manbalar bilan ishlash va mualliflik pozitsiyasini ifodalashni qamrab oluvchi kompleks kompetensiya sifatida talqin etiladi. Hylandning akademik diskurs haqidagi qarashlari, Lea va Streetning akademik savodxonlik modeli, Coffin va hammualliflarning akademik yozuvni o‘qitish metodikasi, Bailey, Korotkina, Chuykova va Kolesnikovalarning ishlari asosida kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlari tizimlashtiriladi. Lingvistik komponent leksik-grammatik me’yorlar va akademik uslubni, kognitiv komponent axborotni tahlil qilish, umumlashtirish, argumentatsiya va refleksiyani, lingvodidaktik komponent esa akademik yozishni bosqichma-bosqich shakllantirish mexanizmlarini qamrab olishi asoslanadi. Natijada akademik yozuv kompetensiyasining integrativ tuzilmasini belgilashga qaratilgan nazariy model taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: akademik yozuv, akademik yozuv kompetensiyasi, akademik diskurs, akademik savodxonlik, lingvistik kompetensiya, kognitiv kompetensiya, lingvodidaktika, argumentatsiya, yozma nutq, akademik uslub.

Kirish. Zamonaviy oliy ta’limda akademik yozuv talabaning ilmiy va kasbiy tayyorgarligini belgilovchi muhim kompetensiyalardan biri hisoblanadi. U faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri matn tuzish emas, balki ilmiy fikrni mantiqiy ifodalash, dalillash, manbalarni tahlil qilish va mualliflik pozitsiyasini shakllantirishni ham qamrab oladi. Shu bois akademik yozuvni lingvistik, kognitiv va lingvodidaktik jihatlarning integratsiyasi sifatida talqin qilish zarur. Lingvistik komponent akademik

leksika, grammatik me’yorlar, uslub va matn yaxlitligini; kognitiv komponent tahlil, sintez, umumlashtirish, argumentatsiya va refleksiyani; lingvodidaktik komponent esa ushbu ko‘nikmalarni tizimli va bosqichma-bosqich shakllantirish usullarini ifodalaydi. Hyland, Lea va Street, Coffin va hammualliflar, Bailey, Korotkina, Chuykova va Kolesnikova tadqiqotlari akademik yozuvning murakkab, ko‘p komponentli tabiatini asoslash imkonini beradi. Mazkur maqolaning maqsadi akademik yozuv kompetensiyasining nazariy asoslarini tizimlashtirish, uning asosiy tarkibiy qismlarini aniqlash va ular o‘rtasidagi funksional bog‘liqlikni yoritishdan iborat.

Asosiy qism. Akademik yozuv kompetensiyasi oliy ta’lim sharoitida talabaning ilmiy axborotni qabul qilish, qayta ishlash va muayyan akademik me’yorlar asosida yozma shaklda ifodalash qobiliyatini belgilovchi murakkab tuzilma hisoblanadi. Uni faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri matn yaratish ko‘nikmasi bilan chegaralash mazkur kompetensiyaning mohiyatini to‘liq ochib bermaydi. K. Hyland akademik yozuvni muayyan fan sohasi vakillarining bilim yaratishi va ilmiy hamjamiyat doirasidagi o‘zaro munosabatlarini amalga oshiruvchi diskursiv faoliyat sifatida ko‘radi. Uning fikricha, fanlar o‘rtasidagi tafovut nafaqat tadqiqot predmetida, balki bilimning yozma shaklda qanday ifodalanishida ham namoyon bo‘ladi [1, 3–5-b.]. Shu jihatdan akademik yozuv kompetensiyasining lingvistik komponenti leksik-grammatik to‘g‘rilik bilan bir qatorda akademik uslub, terminologik aniqlik, matn koheziyasi va kogerentligi, diskurs markerlaridan foydalanish hamda muallif pozitsiyasini lingvistik vositalar orqali ifodalash qobiliyatini qamrab oladi.

M.R. Lea va B.V. Street akademik yozuvni yanada kengroq – “akademik savodxonlik” nuqtai nazaridan talqin qiladilar. Ular oliy ta’limdagi yozuv faoliyatini tushuntirishda uchta yondashuvni – study skills, academic socialization va academic literacies modellarini farqlaydilar. Akademik savodxonlik yondashuvida yozuv tayyor qoidalarni egallashdan iborat emas, balki bilim, identifikatsiya, institutsional munosabatlar va muayyan akademik muhitdagi kommunikativ amaliyot bilan bog‘liq

faoliyat hisoblanadi [4, 157–172-b.]. Bu yondashuv akademik yozuv kompetensiyasining kognitiv jihatini tushuntirishda muhimdir. Chunki talaba matn yaratishdan oldin axborotni saralashi, manbalarni o‘zaro qiyoslashi, muammoni anglashi, dalillarni baholashi va o‘z ilmiy pozitsiyasini shakllantirishi zarur. Shundan kelib chiqib, kognitiv komponent tahlil, sintez, umumlashtirish, tanqidiy baholash, argument yaratish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va xulosa chiqarish kabi aqliy amallar majmuasi sifatida belgilanadi. S. Bailey akademik yozuv jarayonini rejalashtirish, tegishli manbalarni izlash, tanqidiy o‘qish, asosiy fikrlarni ajratish, konspektlashtirish, parafrazlash, manbalarni qiyoslash, paragraf tuzish va yakuniy matnni tahrirlash kabi o‘zaro bog‘liq faoliyatlardan tashkil topgan jarayon sifatida tashkil etadi [3, 1–45-b.]. Demak, akademik yozish bir martalik mahsulot yaratish emas, balki rejalashtirish – yozish – tekshirish – qayta ishlash bosqichlari orqali rivojlanadigan kognitiv faoliyatdir.

Akademik yozuv kompetensiyasining uchinchi tarkibiy qismi – lingvodidaktik komponent – yuqoridagi bilim va ko‘nikmalarni qanday shakllantirish masalasiga daxldordir. C. Coffin va hammualliflar oliy ta’limda talaba muvaffaqiyatga erishishi uchun umumiy akademik yozuv konvensiyalari bilan bir qatorda muayyan fan sohasiga xos yozuv talablarini ham egallashi zarurligini ta’kidlaydilar [2, 1–18-b.]. И.Б. Короткина ham akademik yozuvni oliy ta’limda maxsus o‘qitilishi lozim bo‘lgan faoliyat sifatida tadqiq etib, uning nazariy va metodik asoslarini tizimlashtiradi [5, 4–8-b.]. Н.И. Колесникова yondashuvida esa talaba oddiy konspektdan boshlab annotatsiya, referat, kurs ishi va dissertatsiyagacha bo‘lgan turli ilmiy matnlarni bosqichma-bosqich o‘zlashtirishi ko‘zda tutiladi [7, 259–285-b.]. Mazkur nazariy qarashlar asosida akademik yozuv kompetensiyasini lingvistik + kognitiv + lingvodidaktik komponentlarning integrativ birligi sifatida belgilash maqsadga muvofiq. Bunda lingvistik komponent “qanday yozish?”, kognitiv komponent “nimani va qanday fikrlash asosida yozish?”, lingvodidaktik komponent esa “bu qobiliyatni qanday shakllantirish?” savollariga javob beradi. Ushbu uch komponentning o‘zaro uyg‘unligi talabaning nafaqat me’yoriy

akademik matn yaratishi, balki mustaqil fikrlashi, dalillashi, manbalarni tanqidiy qayta ishlashi va o‘z mualliflik pozitsiyasini shakllantirishiga imkon beradi.

Akademik yozuv kompetensiyasining mazkur uch komponentini o‘zaro aloqada ko‘rib chiqish uning rivojlanish mexanizmini aniqroq tushuntirish imkonini beradi. Xususan, lingvistik bilimning mavjudligi o‘z-o‘zidan sifatli akademik matn yaratilishini kafolatlamaydi. Talaba grammatik va uslubiy me’yorlarni bilishi mumkin, biroq manbalardagi qarashlarni tahlil qilish, ular o‘rtasidagi munosabatni aniqlash va dalillangan mualliflik pozitsiyasini shakllantirish qobiliyati yetarli bo‘lmasa, yaratilgan matn akademik diskurs talablariga to‘liq javob bermaydi. Lea va Streetning akademik savodxonlik konsepsiyasida ham yozuv bilimni ifodalashning oddiy texnik vositasi emas, balki muayyan akademik muhitda ma’no yaratish bilan bog‘liq murakkab amaliyot sifatida qaraladi [4, 157–172-b.]. Shu sababli akademik yozuvni o‘rgatishda til me’yorlarini o‘zlashtirish bilan tanqidiy va refleksiv fikrlashni rivojlantirish parallel olib borilishi lozim. Lingvodidaktik nuqtai nazardan esa akademik yozuv kompetensiyasi tayyor bilimlarni o‘zlashtirish orqali emas, balki muntazam yozish faoliyati davomida shakllanadi. Coffin va hammualliflar akademik yozuvni o‘rgatishda matn namunalari bilan ishlash, yozuv jarayonini bosqichlarga ajratish, muayyan fan va janr talablarini tushuntirish hamda feedback asosida qayta yozish amaliyotining ahamiyatini ko‘rsatadilar [2, 1–18-b.]. Bailey ham rejalashtirish, manba izlash, tanqidiy o‘qish, konspektlashtirish, parafrazlash va tahrirlashni akademik yozuv jarayonining o‘zaro bog‘langan bosqichlari sifatida yoritadi [3, 1–45-b.]. Mulohazalarga asoslanib akademik yozuv kompetensiyasini statik bilimlar majmui emas, balki lingvistik resurslarni kognitiv qayta ishlash va ularni muayyan akademik vaziyatda maqsadga muvofiq qo‘llashga imkon beruvchi dinamik kompetensiya sifatida talqin qilishni taklif etamiz. Bunday yondashuvda kompetensiyaning shakllanganlik darajasi faqat matndagi grammatik xatolar soni bilan emas, balki argumentning izchilligi, manbalardan tanqidiy foydalanish, matnning diskursiv yaxlitligi, mualliflik pozitsiyasi va talabaning o‘z

yozuvini mustaqil nazorat qila olish qobiliyati orqali ham baholanishi lozim. Bu esa keyinchalik akademik yozuv kompetensiyasini diagnostika qilish uchun kompleks mezonlar ishlab chiqishga nazariy asos yaratadi.

Xulosa. Akademik yozuv kompetensiyasining nazariy tahlili uning faqat til me'yorlarini egallash bilan cheklanmaydigan, lingvistik, kognitiv va lingvodidaktik komponentlar-ning o'zaro integratsiyasiga asoslangan murakkab kompetensiya ekanligini ko'rsatadi. Lingvistik komponent talabaning akademik leksika, grammatik me'yorlar, ilmiy uslub, matn bog'liqligi va diskursiv vositalardan maqsadga muvofiq foydalanishini ta'minlasa, kognitiv komponent axborotni tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish, dalillash, tanqidiy baholash va mualliflik pozitsiyasini shakllantirish jarayonlarini qamrab oladi. Lingvodidaktik komponent esa mazkur bilim va ko'nikma-larni izchil, bosqichma-bosqich va pedagogik jihatdan boshqariladigan faoliyat orqali rivojlantirishga xizmat qiladi. Tahlil natijalaridan kelib chiqib, akademik yozuv kom-petensiyasini lingvistik bilimlarni kognitiv qayta ishlash va ularni muayyan akademik vaziyatda mustaqil, maqsadli hamda me'yoriy qo'llash qobiliyati sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv akademik yozuv sifatini faqat grammatik to'g'rilik asosida emas, balki argumentatsiya, matn yaxlitligi, manbalardan tanqidiy foydalanish, mualliflik pozitsiyasi va refleksiv nazorat kabi mezonlar orqali ham baholashni talab qiladi. Shu tariqa, aniqlangan uch komponentning integrativ modeli akademik yozuv kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish va uning shakllanganlik darajasini diagnostika qilish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbalar ro'yxati

1. Hyland K. Disciplinary Discourses: Social Interactions in Academic Writing. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 2004. – 232 p. – DOI: 10.3998/mpub.6719.

2. Coffin C., Curry M.J., Goodman S., Hewings A., Lillis T.M., Swann J. Teaching Academic Writing: A Toolkit for Higher Education. – London; New York: Routledge, 2003. – 188 p.

3. Bailey S. Academic Writing for University Students. – London; New York: Routledge, 2022. – 324 p.

4. Lea M.R., Street B.V. Student Writing in Higher Education: An Academic Literacies Approach // Studies in Higher Education. – 1998. – Vol. 23, No. 2. – P. 157–172.

5. Короткина И.Б. Теория и практика обучения академическому письму в зарубежных и отечественных университетах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – Москва, 2018. – 36 с.

6. Чуйкова Э.С. Методическая система обучения академической иноязычной письменной речи студентов языковых специальностей в условиях российского высшего образования: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – Москва, 2022. – 44 с.

7. Колесникова Н.И. От конспекта к диссертации: учебное пособие по развитию навыков письменной речи. – Москва: ФЛИНТА, 2018. – 288 с.

8. Umaralieva M. The impact of generative AI on EFL academic writing skills: a quasi-experimental study in Uzbekistan // Advances in Science and Education. – 2026. – Vol. 2, No. 07. – P. 48–55. – DOI: 10.70728/edu.v02.i07.011.

9. Xodabande I., Qosimov A., Umarova K. From assistance toward appropriation: an activity-theoretical perspective on ChatGPT-mediated academic writing among university students // Technology in Language Teaching & Learning. – 2026. – Vol. 8. – Art. 104746. – DOI: 10.29140/tltl.2026.104746.

10. Yangiboyeva I. T. Transforming generative AI into a cognitive scaffold: a Socratic-structured model for developing academic writing skills // International Scientific Innovation Research Conference. – 2026. – Vol. 3, Issue 2. – P. 30–34. – DOI: 10.5281/zenodo.19023075.

11. Turdibekova D. How generative AI is reshaping academic writing in Uzbekistan and around the world // Til va adabiyot ta'limi. – 2025. – № 5.